БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, ҚЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетинген

1952 ИЮЛЬ 5 СУББОТА № 130 (2560)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Совет Эвилелинде (1 арын).

И. В. Сталинга чоруткан чагаада хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш! (1 арын).

Пропагандистер курзу (2 арын).

Буруулугларны ВКП(б) райкому чүге камгалап турарыл? (2 арын).

Колхозтарда тудуг ажылын күштелдирер (2 арын).

Герман улус чаңгыс талалыг керээге удурланып турар (2 арын).

Я. Сержинмаа.—Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге херээженнерниң киржилгези (3 арын).

Редакцияга чагаалар (3 арын).

Алдарлыг орус далайжы (3—4 арыннарда).

Жак Дюкло хосталган (4 арын).

Герман-совет найыралдың ниитилелиниң беш чыл болганын таварыштыр Вильгельм Пиктиң болгаш Отто Гротевольдуң телеграммалары (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш тараа белеткелдеринге үлегерлиг белеткенир

Тыва автономнуг областың колхозтары, МТС-тери болгаш совхозтары көдээ ажыл-агый чылының баштайгы шиитпирлиг кампаниязы часкы тарылганы эрткен чылдардан ыракта бедик агротехниктиг деннелге кыска хуусаада чедиишкинниг чорутканы болза, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүттүүн дыка бедиринин болгаш ниитиниң малының баш санын дүргеи өстүрери-биле кады ооң продуктулуун көвүдедириниң демиселин шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Ам областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирбишаан, совет улустуң улуг баштыңчызы болгаш башкызы эш Сталинга чоруткан боттарының чагаазынга **«Тараа культураларының дүжүдүн ажаап алырын 25 ажыл хүннеринде чидириг чокка чорудар. 1952 чылдың сентябрь 20-ге чедир тараа белеткеп дужаарының планын күүседир болгаш МТС-тернин ажылдап бергени дээш натура төлевирининн талазы-биле күрүне-биле үзе санажыр...»** деп хүлээлгени алганнар.

Бо үеде колхозтарның, совхозтарның ховуларында тараалар дескі чаагай үнүп турар болгаш оларны ажаап алырының үези чоок шулап турар. Дүжүт ажаап алыышкыны көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, коммунистерниң болгаш комсомольчуларның шылгалдазы, дайынчы эң харыысалгалыг сорулгазы болур. Дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг чорударынга болгаш тараа белеткелдерин хуусаазының бетинде күүседиринге бүгү колхозтарның, МТС-тернин, совхозтарның бүгү күжүн чөп ажыглаар, большевик партияның, Совет чазактың берип турары тергиин чергенин техниказын бүрүн белеткелдиг тургузар ужурлуг.

Областың колхозтары, совхозтары болгаш МТС-тери көдээ ажыл-агыйның амгы үедеги бирги чергениң сайзырангай техниказы-биле чепсегленген. Комбайннар, нарын молотилкалар, жаткалар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының саны көвүдээн. Бо чылын ажаап алыышкын ажылының механизациязының деннели эрткен чылдардан ыракта бедиири чугаажок.

Эрткен чылын элээн хөй районнар, ылангыя Барыын-Хемчик, Танды, Каа-Хем, Тес-Хем, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл районнар болгаш чамдык колхозтар, МТС-тер, совхозтар дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелинге кончуг багай белеткенгени-биле дүжүт ажаап алыышкынын саадаткан болгаш тарааның хөй чидириин болдурганнар.

Бо чылын ол ышкаш харыысалга чок чорукту канчап-даа катаптавас ужурлуг турбуже, көдээ ажыл-агыйның область эргелели, совхозтар трестизи, районнарның элээн хөй удуртукчулары эрткен чылдың көргүскен чижектеринден боттарынга чогуур түннелдерни кылбаан болгаш бо чылын дүжүт ажаап алыышкынынга, тараа белеткелдеринге өй-шаанда белеткенир хемчеглерни албайн, харын ажыл-агыйның сагылга-чурум чок чамдык удуртукчулары-биле анаа эптежип турарлар. Областың элээн хөй колхозтарында, МТС-теринде болгаш совхозтарында комбайннарның, молотилкаларның, ажаап алыышкынның бөдүүн машиналарының, транспорттуң чепсек-херекселдериниң септелгези калбарбайн турар. Ол ышкаш дүжүттүң тараазын хүлээп алыр белеткел черлериниң талазы-биле белеткел ажылдары база кончуг багай чоруп турар.

Тараа кургадыр черлериниң, механизасчыткан шаннарның тудуун организаставаан.

Ам дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелдиң эң шиитпирлиг үезинде областың бүгү партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының мурнунда салдынган сорулга — колхозтарның, МТС-тернин, совхозтарның бүгү күштерин болгаш курлавырларын дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада чидириг чокка чорударының белеткелинче, тараа белеткелдерин өй-шаанда долдур болгаш ажыр күүседиринче сырый эвилелдеп тургаш, эш Сталинга чоруткан чагаада алган хүлээлгелерни алдарлыы-биле шевергин күүседирин хандырары болур.

МТС-тернин, совхозтарның мастерскаяларының, колхозтарның дарганнарының ажылын чедиишкинниг организастап, аңаа хыналда-контрольду шыңгыы тургузар. Комбайннарның, молотилкаларның, ажаап алыышкынның бөдүүн машиналарының, транспорттуң болгаш холдуң бүгү чепсек-херекселдериниң, тараа арыглаар машиналарның септелгезин июль 20-нин бетинде ыяавыла дооскан турарын чедип алыр болгаш септелгениң шынарынче улуг кичээнгейни салыр.

Колхозтарда, совхозтарда тараа кургадыр черлерни, шывыглыг болгаш механизасчыткан шыннарны тударынче кол кичээнгейни салыр. Ол болза, агаар-бойдустуң кандыг-даа үеринде тараачы ажаап ап, ооң темпизин дүргедедиринге улуг ажыкдузалыг болур. Оон ынай бүгү амбарларны, тараа шыгжаар черлерни, хову турлагларын септээрин болгаш немей кылырынче, тараа белеткел черлериниң бүгү белеткели ажаап алыышкынның бир дугаар хүнүнде-ле бүрүн белен турарынче күштү организастаар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга кол рольду МТС-тернин комбайн агрегаттары шиитпирлээр. Ынчангаш МТС-тер бүгү машиналарны ажаап алыышкынга белеткээри-биле кады агрегаттарны организастап, оларны дуржулгалыг комбайнёрлар-биле, трактористер-биле, оларның дузалакчылары-биле бүрүн хандырары чугула. Колхозтарның сорулгазы болза, комбайн агрегаттарының шаптык чок ажылдаарынга тараа шөлдериниң арык-бугаларын дескилээр, тараа урар саваларны белеткээр болгаш өске-даа таарымчалыг байдалдарны тургузары болур.

Колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга бүгү тала-биле санап тургускан ажылчын план болза, дүжүт ажаап алыышкынының чугула белеткелдериниң бирээзи болур болгаш ажаап алыышкынны кыска хуусаада, чидириг чокка чорударының, күрүнеге тараа дужаарының калбак программазы болур. Колхоз, МТС болгаш совхоз бүрүзү дүжүт ажаап алыышкынының ажылчын планын амдыгааштан чогаадып тургузар ужурлуг.

ВКП(б) райкомнары, эге организациялары дүжүт ажаап алыышкынының белеткелин болгаш ажаап алыышкынны үлегерлиг, дүрген доозары-биле тараажыларның, механизаторларның болгаш бүгү көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыжын баштап, партийжи-политиктиг ажылды бүгү талазы-биле күштелдирер хүлээлгелиг.

Областың тараажыларының политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн баштап, дүжүт ажаап алыышкынының белеткелин, ону чсрударын чедиишкинниг хандырары, күрүнеге тараа дужаарының планын хуусаа бетинде күүседири Тыванын большевиктериниң алдарлыг херээ болур.

Коммунизмниң улуг тудугларында

ЯРОСЛАВЛЬ. Ярославльдиң электримашина тудуунуң заводу коммунизмниң улуг тудугларынче янзы-бүрү күштүг чүс-чүс электри моторларын чорудуп турар. Чүгле «Куйбышевгидростройже» чыл эгезинден бээр 160 шимчедикчилерни чүдүрүп чоруткан. Дыка хөй продукцияларны Сталинградтың суг белдириниң тудуунуң, Волга-Донче болгаш өске-даа улуг тудугларже чоруткан. Улуг тудугларның бүгү чагыглары хуусаазының бетинде күүсетинип турар. Августа болгаш сентябрьде күүседир ажылдарның хуусаазын бүдүрүлге шагда-ла боттандырган. Моторларның кезектерин дөрткү кварталдың үлүү кылдыр чоруткан.

Электримашина тудугжулары күш-ажылдың дүрген методтарын калбаа-биле ажыглап турар. Дуржулгалыг мастер Андреичевтиң удуртканы чыылда участогунуң коллективи моторлар чыылдазының хуусаазын нормазының деннелинден ийи чартык катап кызырган.

Коммунизмниң улуг тудугларынче чүгле кончуг эки шынарның моторларын чорудуп турар.

(СЭТА).

Совет Эвилелинде

ВОРОНЕЖ. Көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору, Воронежтиң көдээ ажыл-агый институдунуң профессору, кат-чимис үнүштериниң соокка шыдамыкай сорттарын кылырының ажылын чорудуп турар.

Чурукта: профессор А. Н. Веньяминов абрикос деп каттың канчаар кыштаглап эрткенин хынап олур.

Чуруу **А. Зениннии.**

СЭТА-ның пресслишези.

Чурттуң дээди өөредилге черлеринде экзаменнер төнген

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың дээди өөредилге черлери бо чылын чуртка интеллигенцияның хөй-хөй мун кижилиг отрядын берген. Дооскаларның аразында янзы-бүрү ажылдариың инженерлери, суг техниктери, корабль тудугжулары, дагжылар, металлургичилер, пес-таавычылар, а ол ышкаш ыяш болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, педагогтар, эмчилер, архитекторлар, чурукчулар бар.

Доозуп үнгеннер бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуннарынче ажылдап чоруурлар. Хөй кижи коммунизмниң улуг тудугларынга ажылдаар деп хүндүлүг эргени алганнар.

С. М. Киров аттыг культура ордузунга өөредилге чылының төнгенинге хамаарыштырган Ленинградтың дээди өөредилге черлериниң студентилериниң ниити хоорай кежээзи болуп эрткен.

КИЕВ. Совет Украинаның дээди өөредилге черлерин доозуп үнериниң болгаш шилчиринин экзаменнери июнь 30-де доозулган.

Дээди өөредилге черин дооскан 35 муң аныяк тускай эртемниглер колхозтарга, школаларга, бүдүрүлге черлеринге болгаш коммунизмниң улуг тудугларынга ажылдаарының бижиктерин алган.

ВИЛЬНЮС. Июнь 30-де Литва ССР-ниң күрүнейиң консерваториязы бодунуң кижизидикчилериниң ээлчеглиг доозуп үндүрүүшкүнүн кылган. 52 кижи дипломнарны алган. Оларның аразында дирижёрлар, ыраажылар, хөгжүмчүлер бар. Консерваторияны бо чылын доозуп үнгеннер сөөлгү үш чылда дооскан студентилерниң эң-не хөй санныы болур. (СЭТА).

Казахстанның кан эзилдирикчилериниң чедиишкини

ТЕМИР-ТАУ. (Караганда область). Казахстанның металлургия заводунуң мартен цехиниң коллективи июньда кан эзилдирер планны хуусаа бетинде күүсеткен. Июньнуң эгезинден бээр кан эзилдирикчилери аар дензилиг 200 дүрген эзилдиргни кылганнар.

Кан эзилдирикчизи Акджар Насреддионов кайгамчыктыг чедиишкинни чедип алган. Ээлчеглиг эзилдиргни норма ёзугаар 7 шак 10 минутада кылыр тургаш Насреддионов 4 шак 45 минутада кылган.

(СЭТА).

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Суггаттыг апарган черлерде.

Чурукта: Романовский районда «Основа» колхозтуң суг хандырылгазының эргелекчизи П. К. Сотников колхозтуң шөлдеринче суг бериишкинин таарыштырып тур.

Чуруу **В. Елагиннии.**

СЭТА-ның пресслишези.

Ыяш белеткелчилериниң ургларынга

ПЕТРОЗАВОДСК. Дубровскиниң ыяш участогунуң чаа суурунда уруглар сады ажытынган. Бо болза, Карело-Фин ССР-ниң ыяш ажыл-агый черлериниң тудуп турары дөртен уруглар албан черлериниң үш дугаары болур.

Аырга-ыяштыг чаа суурларга тудар уруглар албан черлериниң тудуунга үш миллион хире рубльди төзевилээн.

(СЭТА).

Узбек дылда өөредилге номнары

ТАШКЕНТ. Узбекистаниың хоорайларының болгаш районнарының магазиннеринче республиканың эге болгаш ортумак школаларынга хереглээр өөредилге номнарын чоруткан. Чыл эгезинден бээр Узбек ССР-ниң өөредилге-педагогтуг ном үндүрер чери ийи чартык миллион экземпляр ниити тиражтыг 45 номнарын парлап үндүрген.

(СЭТА).

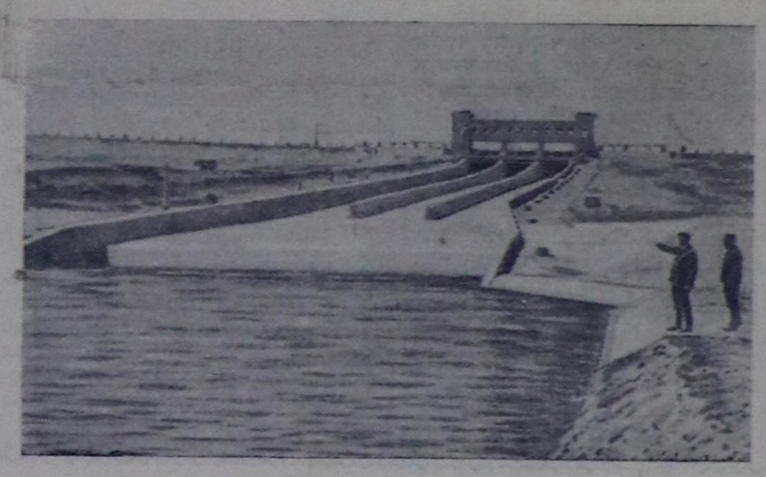

Ставрополь крайның Кубань-Егорлык суггарылга четкизиниң ийиги ээлчээ тургустунуп турар.

Чурукта: каналдың суг дамчыдар тудуунуң ниити хевири.

Чуруу **Г. Аракельяннныы.** СЭТА-ның пресслишези.

Суггарылга системиниң тудуушкунунга белетел

ТАХИА-ТАШ. Кара-Калпактың девискээринде Кол Туркмкен каналдың зоназында суггарылга системазының тудуушкунунга белеткел ажылы эгелээн. Тахиа-Таш плотинаазын ажыглалга киргиже чедир Кара-Калпак АССР-ниң 90 муң гектар аңдартынмаан кур черин суггарар улуг суггарылга четкизи тургустунар. Ленин аттыг, Кызыл-Кеткен магистралдыг каналдарны чаарты кылыр ажыл эгелээр. Элбек суггу соңгу талакы биче суглуг 5 районнар алыр.

Нукуста тудуг-монтаж ажылының конторазын тургускан.

Чаа суггарылга системазының тудуушкунун чаарты кылырынга чүс-чүс экскаваторларны, күчүлүг буга казар машиналарны, ол ышкаш өске-даа техниканы ажыглаар.

(СЭТА).

И. В. СТАЛИНГА ЧОРУТКАН ЧАГААДА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛДАРЛЫЫ-БИЛЕ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ!

ТАРАА СУГГАРЫЛГАЗЫ

ХАНДАГАЙТЫ. **(Радио-биле).** Өвүр районнуң колхозчу тараажылары бо чылын элбекшилдиг чаагай дүжүттерни ажаап алыр дээш тарааның чайгы ажаалга суггарылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Районнуң бүгү колхозтары тарааның баштайгы суггарылгазын дооскан болгаш ам ийи дугаар суггарылгазын чорудуп турар. Бо чылын колхозтарның тарааларының үнүжү канчаар-даа аажок чаагай болуп турар.

Чайгы чер аңдарылгазы

ЧАА-ХӨЛ. **(Телефон-биле).** Чаа-Хөл районнуң колхозтары бо чылын 1800 гектар чайгы чер аңдарылгазын чорудар ужурлуг, ооң иштинден 1500 гектар черниң аңдарылгазын Чаа-Хөл МТС-тиң механизаторлары күүседир хүлээлгелиг.

Чайгы чер аңдарылгазының талазы-биле ажыл «Бай-Булуң» колхозта эки чоруп турар. Ол колхоз 120 гектар чер аңдарар планныг тургаш, херек кырында 140 гектар черни аңдарып алган. Ол колхозка ажылдап турган трактор бригадазы (бригадири эш Испей) болгаш трактористер эштер Дарый-оол, Билзей олар шалыпчы ажылдаан. Ол бригада ам Молотов аттыг колхозтуң черин аңдарып бээри-биле ынаар чорупкан. Чайгы чер аңдарылгазын Кара-Талда «Тиилелге» колхоз база багай эвес чорудуп турар.

Малга хөй чем дээш

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг сумуда Жданов аттыг колхоз июнь 24-тен эгелеп сиген кезилдезинге кирген. Баштайгы хүнде бригадир эш Кечим-оолга баштаткан он ажыг кижи 11 хол кадыыры-биле кезип кирген. Тараазында хүнде комсомол эге организациязының секретари эш Санааның удуртулгазы-биле 50 ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар сиген кезилдезинге кирген.

Сиген кезилдезиниң баштайгы хүннеринде комсомолчу аныяктарның ортузунда социалистиг чарыш калбарган, бригадаларның одагларында хана солуннар болгаш агитхуудустар үнүп эгелээн. Комсомолчулар Болат, херээжен Өдекпен олар хүннүң нормазын 120—130 хуу күүседип, өске өөрүн мурнап турарлар.

Ийи бригада сиген шөлүнде

Кызыл районнуң «Черби» колхозу мал чеминиң белеткелинге июнь 28-тен эгелеп кирген. Колхоз сиген кезилдезинге 34 кижилиг ийи бригаданы үндүрген. Оларда сиген кезер машина 5, аът дырбаажы 4, ыяш айыыр 30, хол дырбаажы 40 болгаш соон-даа өске түүлдерни удур немеп турар.

Ол бригадалар бир дугаар хүнде 15 га черниң сигенин кескеннер. Ажылдың темпизин дүгеделир, шынарын бедидер хемчеглерни ап турар.

„Красный пахарь“ колхозта

ТУРАН. **(Телефон-биле).** Бин-Хем районда «Красный пахарь» колхозта сиген ажаап алыышкыны эки чоруп турар. Колхозтуң сүт-бараан фермазының чанында эш Бажин бригадирлээн 18 кижилиг сиген кезер бригада июль 2-ге чедир 250 гектар черниң сигенин кескен болгаш 450 центнер сигенни сарааттап тургускан. Ооң-биле кады 140 тонн силосту салып алган. Ол бригадада машина-биле сиген кестирип турар эштер Ак-оол, Кислицын олар хүнде 3—3 гектар черниң сигенин кезер нормалыг тургаш, херек кырында 4—4 гектар черниң сигенин кезип, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары 20 тонн силосту салган.

Сиген кезилдезинче кирипкен

Өвүр районнуң колхозтары мал чеми белеткээриниң кампаниязынче эгелеп кирипкен. Сиген кезилдезинче «Кызыл тук» колхоз июнь 29-та, Дус-Дагда «Торгалыг» колхоз июнь 30-де, Хандагайтыда «Коммунизмче орук» болгаш Дус-Дагда «Совет тываның 5 чыл ою» колхозтар июль 1-де тус-тус эгелеп киргилээн.

Колхоз тудуу

ТУРАН. **(Телефон-биле).** Бин-Хем районнуң Хадында Кочетов аттыг колхозта (даргазы эш Полев, партия эге организациязының секретари эш Шипилин) тудуг ажылы эки чоруп турар. Ол колхоз бо чылын тудуг материалдары белеткеп алырының планын ажыр күүсеткен.

Колхозтуң тудуг бригадазы (бригадири эш Неволин) чыл эгезинден бээр 5 чурттала бажыңнарын тудуп дооскан. Ол бажыңнарның шуптузунда колхозчулар кирип олургулап алган. Оон аңгыда ук тудуг бригадазы колхозтуң Как-Хөлде хову бригадазының турлаанда 2 өрээлдиг амбарны болгаш база 2 өрээлдиг чаа бажыңны тудуп дооскан. Электри-биле инек саарыңга таарыштыр кылган бажыңның тудуун база дооскан.

ПРОПАГАНДИСТЕР КУРЗУ

Бо чылдың июльдиң 2-де, ВКП(б) обкомунуң чанында ВКП(б) райкомнарының штаттыг пропагандистериниң билиин бедидериниң 2 ай хуусаалыг курзу ажылын эгелээн.

Курстуң программазында: ВКП(б) төөгүзүнүн, диалектиктиг болгаш төөгү материализмниң, пропаганда болгаш агитация ажылдарының айтырыглары болгаш өске-даа темалар кирип турар.

Дыннакчыларга номчуур марксисчи-ленинчи философияның талазы-биле лекцияларның иштинде Ф. Энгельстиң «Анти-Дюринг», В. И. Лениниң «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп номнарының дугайында болгаш И. В. Сталинның «Анархизм бе азы социализм бе», «Диалектиктиг болгаш төөгү материализмниң дугайында», «Марксизм болгаш дыл эртеминиң айтырыглары» деп ажылдарының дугайында лекциялар бар. Ол ышкаш «ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол принциптери», «ССРЭ-ниң даштыкы байдалы», «Улус демократиязының чурттарында социалистиг тургузуушкунуң чедиишкиннери», «Амгы үеде колоний болгаш хамааржылгалыг чурттарның национал-хосталгалыг шимчээшкини», «В. И. Ленин, И. В. Сталин америк империализмниң дээрбечи араатанзыг чоруунуң дугайында», «Марксизм-ленинизм чөптүг болгаш чөп эвес дайыннар дугайында база социалистиг ада-чуртту камгалаарының дугайында» лекцияларны номчуур.

Курстуң ажылының төнчүзүнде «Областың партия организациязының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңун талазы-биле ээлчеглиг сорулгаларының дугайында», «Ажылчы чонну коммунизм ёзузунга кижизидериниң талазы-биле партия организацияларының сорулгалары», «Марксисчи-ленинчи теорияны ботки чээл-биле өөренириниң дугайында», «ВКП(б) райкомнарының партбинеттериниң ажылының дугайында», «Большевикчи пропаганда болгаш агитацияның чугула чепсээ болур парлалга дугайында» лекцияларны база номчуур.

Буруулугларны ВКП(б) райкому чүге камгалап турарыл?

(Парлатынмаан чагааларның изи-биле)

Мындыг эге-биле «Шын» солуннуң редакциязынче бижикчи эш Хөөкүй-оолдуң бижип чоруткан чүүлүн «Шын» солуннуң редакциязы хынап көрген.

Хыналдадан илерээни болза, Сүт-Хөл районнуң Калинин аттыг колхозта ветеринар ажылдакчызы Семён Шагдыржап дээрзи бодунуң албан дужаалын ажыглап алгаш, 1951 чылдың ноябрьниң 27-де ол колхозтуң хой кадарчызы Санчай-оол-биле бөлүглежип, колхозтуң кадык турган хоюн «өт аарыындан аарып өлген» деп чамдык кижилерниң адын тудуп, меге актыны тургускаш, ук хойну өлүргеш, ооң эъдин Шагдыржап биле Санчай-оол ийи үлежип ажыглааннар.

Ук херекти истеп көргеш, колхозта партия эге организациязының хуралынга ВКП(б) кежигүнү Шагдыржаптың тускай херээн чугаалашкаш, Шагдыржапты ниитиниң социалистиг хөреңгизинге хора чедирип, бөлүк оор кылганы дээш ВКП(б)-ниң кежигүнүнден үндүргеш, кеземче харыысалгазын көргүзери-биле истеп хынаар организацияларга киирер деп шинтпирлээн.

Ындыг турбуже ВКП(б) Сүт-Хөл райкому ол херекти чүгле 1952 чылдың марттың 13-те бюрога чугаалашкан. Ол чугаалажырда колхозта партия эге организациязының шиитпирин күш чок болдургаш, көдээ ажыл-агый артелиниң сталинчы Уставының каржы үрекчизи Шагдыржапты ВКП(б)-ниң кежигүнүнге артырып, учёт карточказынга демдеглевишаан кадыг доңгулда бээрибиле болгаш база колхозтуң хоюн оон төлетирери-биле кызыгаарлатынган. Ынчалдыр хемчег алдынган чорук бир талазында шын-даа болуп болур, ындыг-даа болза, ВКП(б) райкомунуң бюрозу бо айтырыгны шиитпирлеп тургаш херекти чүгле чаңгыс талалап көрген болгаш ол айтырыгга политиктиг түннелди бербээни билдингир.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниг кадрлары колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарының, ниитиниң малын бүгү тала-биле өстүрүп сайзырадырының, көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын үрээрлер-биле демисежириниң бирги одуруунга туржур хүлээлгелиг.

Бо хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгени чүгле күүсетпээн эвес, харын ону боду-биле каржы үреп турар специалист, коммунист Шагдыржаптың херээн өске херектерден аар көөр ужурлуг турган. Ооң-биле кады Шагдыржап болза, колхозчуларга ветеринария эртеминиң чедиишкиннерин тайылбырлаарының орнунга оларны ниитиниң хөреңгизин оорлаарынга кижизидип турганы ол болгай. Ам ооң ол шугум-биле ажылдаарының эргези бар бе? Моон соңгаар ооң тургускан актызынга бүзүреп болур бе?

ВКП(б) райкому чүгле Шагдыржаптың дугайында херекти чиик көрген эвес, харын ол колхозта ниитиниң хөреңгизинге ол хире каржы халдаашкынның үнүп келгениниң чылдагаанын безин чогуур үезинде сонуургап көрбээн.

Ол колхозка көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын каржызы-биле үреп, колхозтуң баштаар чериниң даргазынга болгаш колхозтуң харыысалгалыг ажылдарынга кирип алгаш, ниитиниң хөреңгизин оңгаардескээр кара-туразы-биле чарыгдап турган колхоз тургузуунуң дайзынарын колхозчулар боттары баар чери чок кылдыр ханага чыгап келгиже чедир билбээченеп эрттирип, хемчег албайн турган чорукту чүгле ВКП(б)-ниң Сүт-Хөл райкомунуң секретари эш Агбаан, райкүүскомнуң даргазы эш Чүльдүмнүң онаашкан хүлээлгезинге харыысалга чок, ниитиниң сонуургалындан дашкаарлай берген чоруу-биле тайылбырлап болур.

1951 чылда Калинин аттыг колхозтуң даргазы турган, Чадамба ол колхозтуң санакчызы Деге, колхозта партия эге организациязының секретари Күнчүн олар-биле дугуржуп алгаш, колхозтуң 3 сергезин өлүрүп чиг алганы, колхозтуң 50 иьрттерин куду шынарлыг малдарга орнап, боттарындан эгелеп өлүрүп чээни кымга-даа чажыт эвес турган. Ол ышкаш Калинин аттыг колхозтуң амгы даргазы Базырдан эгелээш Уставтың кажыдыышкынын бо чылын база-ла үргүлчүлевишаан турарлар.

Колхозчуларның күш-ажылын эки организаставайн турары-биле 1952 чылдың чүгле бирги кварталында колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн 67 колхозчуларга кандыг-даа хемчег көргүспээн. Колхозчуларга аванс тыпсырда оларның тыпкан ажыын барымдаалавайн берип турар болгаш ак-сеткилдиг мурнакчы ажылдакчыларның ажылдаан ажыын четче демдеглевейн турар.

Колхоз баштаар чериниң чөгенчиг байдал-биле ажылдап, сан-хөөнүң чурумун каржызы-биле үреп турарындан амгы үеде колхозтуң албан организация болгаш колхозчуларга төлээр өрези 14908 рубль болгаш алыр өрези 6607 рубль болуп турар.

1952 чылда колхозка чуртталга бажыңнары тудары-биле банкыдан алган 3150 рубль түңнүг узун хуусаалыг чээлини колхозтуң даргазы Базыр биле бухгалтери Деге слар сапык идиктер садып, өскээр чарыгдааннар. Өске фактыларны чугаалавайн кымның-даа шиитпири чокка колхозтуң кассазындан колхоз даргазы Базыр 1500, колхозтуң оралакчы даргазы Сергей 350, санакчызы Деге 600 рубльди үлежип алгылаан турганын көргүзерге-ле четчир.

Бир эвес ВКП(б) райкому бо колхозтуң ажылынче хандыгып, аңаа удуртулганы экижиткен болза, мындыг четпестер турбас болгаш колхозтуң организас, ажыл-агыйының быжыглаашкыны экижээн турар ийик.

Ам сорулга болза, ол колхозтуң организас, ажыл-агыйының быжыглаашкынынче бүгү хайгааралды үндүрер болгаш бар четпестерни дарый узуткаарының хемчеглерин алыры, көдээ ажыл-агый артелиниң сталинчы Уставын үреп турарларбиле шыңгыы демисежири негетинип турар.

КОЛХОЗТАРДА ТУДУГ АЖЫЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Тудугжуларның чаа чедиишкини

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң тудуг бригадазының кежигүннери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирбишаан, тудугнуң чыл планын 1952 чылдың ноябрь 1-де доозар деп хүлээлгени боттарынга алганнар.

Бригадир коммунист эш Паздериннің удуртулгазы-биле бригаданың кежигүннери боттарының сөзүн ээлеп, хүн-бүрү бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Тудуг ыяжы белеткээриниң чыл планын ам 102 хуу күүсеткен болгаш 750 кубометр ыяшты тудуг шөлүнде сөөртүп алган.

Ам бригадада 25 кижи ажылдап турар болгаш тудуг материалының сөөртүлгезинде 20 аът чоруп турар. Сөөртүкчүлерниң иштинде Бычков, Чамжыр болгаш өскелер ажыл нормазын хүн-бүрү 200 хуу күүседип турар.

Тудуг материалының белеткели болгаш сөөртүлгези-биле кады бригада тудуг ажылын күжениишкинниг чорудуп турар. Ам 8 чурттал бажыңнарының, 2 машина кирер бир гаражтың, уруглар яслизиниң тудуу барык дооступ турар. Тудугда Балзынай, Лакпа, Дондувай болгаш өске-даа шалыпкын бызанчылар хөй. Олар ажыл нормазын хүн-бүрү 120—150 хуу күүсетпишаан, ажылдың бедик шынарын көргүзүп турарлар.

Оон аңгыда тудуг бригадазы ийи чурттал бажыңының ишти, даштының дерилгезин доозуп турар. Колхозтуң бодунда ыяш дилер пилорама бар болуп турары тудуг ажылын дүргедедиринге улуг ужурдузалыг болуп турар. Ында ажылдап турар П. Дончалбай, М. Мурыгин, Балчугов олар хүн онаалдазын 200 хуу чедир күүседип, сөөлгү 2 неделяда 200 кубометр тудуг ыяжын дилгеннер.

Бригада ындыг чедиишкиннерни күш-ажылды шын организастааныбиле чедип алган. Бригаданың кежигүн бүрүзү бодунуң онаалдазын үргүлчү билип турар, а кежээ апаарга бригадир эш Паздерин ажыл хүнүнүң түннелин үндүрүп турар. Үндүрүп турар агитхуудустарга хожудап турар чалгааларны чидиибиле шүгүмчүлеп, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларынга мурнакчы тудугжуларны бижип турар. Бригада солуннарны үргүлчү номчуп, беседаларны, лекцияларны чорудуп турар. Тудугжуларга ниитиниң чемненилгезин организастаан.

«Кызыл тук» колхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери социалистиг чарышка алган хүлээлгезин чугаажок бүрүн күүседип шыдаар.

М. КРАВЦОВ.

Алган хүлээлгелерин күүседип турарлар

Сүт-Хөл районнуң Хөр-Тайга сумуда Сталин аттыг колхозтуң тудуг бригадазы 1952 чылда тудуг планын ажыр күүседир дугайында социалистиг чарышка алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш эрестиг ажылдап турар.

Бригада бо чылын планда көрдүнген 7 чурттал бажыңнарының тудуун дооскан, ам соңгаларының шилдери болгаш печкалары кылдынмаан. Планны ажыр күүседир дээш саман-биле кылыр бир бажынны тудуп эгелей берген. Планда айыткан бир инек кажаазын болгаш бир аът кажаазын элээн туда берген. Тудуг планын август 1-де доозар дээн сорулгазын күүседир дээш бригаданың кежигүннери күженнишкиниг ажылдап турар.

Бригада бо чылдың тудуг планын эки шынарлыг күүседир дээш «Большевик» колхозтуң тудуг бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Бо аразында социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседип турарын ийи удаа түннеп, бригаданың кежигүннериниң хуралынга чугаалажып турган чорук тудуг ажылын дүргедедиринге улуг дузалыг болган. Бригаданың кежигүннериниң иштинде О. Семис-оол, О. Дээй-оол, Даваа дээн ышкаш бызанчылар ажыл нормазын хүн-бүрү пий катап ажыр күүседип турарлар.

Тудугжуларның күзел-соруктуг, демниг күш-ажылының ачызы-биле Сталин аттыг колхоз тудуг планын ажыр күүседип шыдаар.

О. ХУНА.

Колхоз тудуунче сагыш салбайн турар

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сумузунда Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артели тургустунгандан бээр дөрт чыл болуп турар. Бо аразында колхозтуң өрегезиниң саны өзүп, ажыл-агыйының хемчээли улгадып турар.

Колхозтуң өске ажыл-агыйының өзүлдезинге бодааргa, колхоз тудуунуң ажылы кончуг хожудаашкынныг чоруп турар. Тудуг бригадазын колхозтуң баштайгы чылындан эгелеп тургускан болза-даа, ооң ажылынче колхоз баштаар чери (даргазы Кук, тудуг бригадазының бригадири Калын-оол) сагыш салбайн турарындан тудуг ажылы эки организастатынмайн турар.

Колхоз даргазының оралакчызы Ном-Хуурактан «колхоз тургустунгандан бээр 9 санныг чуртталга бажыңнарын туткан бис» деп турар. Херек кырында чүгле 2 бажыңны туткан. Эш Ном-Хуурактың санап турар бажыңнары болза, колхоз кежигүннериниң колхозка киреринiң мурнунда чер-черге тургулаан эрги ирик, терек бажыңнарын санап алган, ооң-биле колхоз суурун сайзыратканывыс ол деп турар.

Тудуг бригадазының ажыглалга кирген деп санап турар бажыңнарының шынары куду, чедир кылдынмаан чүүлдери дыка хөй: крыша, амбар, иштики өрээлдер, херим кажаа, туйбу печкалар болгаш стол, сандай дээн чижектиг эдилел чүүлдери кылдынмаан.

Районнуң көдээ болгаш колхоз тудуунуң килдизиниң (эргелекчизи Тауснев) талазындан колхозтарның тудуг ажылынче сагыш салбайн турары кымга-даа билдингир. Колхозтар өске ажылдарга улуг күжүн үндүрүп, хөделип турза-даа тудуг ажылынга ажылчы күштерниң кончуг эвээш кезиин киирип турар.

Жданов аттыг колхозка 1952 чылда тудуг бригадазынга 77 шыырак бызанчыларны шилип тургузар деп планда айыткан турган болза, ам чүгле 25 кижи ажылдап турар. Колхозтуң даргазы Кук, тудуг бригадири Калын-оол олар колхоз суурунга бо чылын 35 бажыңны тудуп тургузар деп планныг бис деп турар хирезинде-ле ол планны күүседир талазы-биле бо хүнге чедир боттуг хемчег албайн, эреңгейлеп турарлар.

Колхозта партия организациязы (секретари Белек) колхоз тудуунда ажылдап турар бызанчылар ортузунга партияның полит-массалыг ажылын, ыланғыя лекция, беседа, солун номчулгазы болгаш хана солун, агитхуудус, көргүзүг самбыразын организастап тургуспааны-биле бызанчылар социалистиг чарышта хаара туттунмаан болуп турар. Ооң чылдагааны-биле бызанчыларның иштинде күш-ажылдың сагылга-чуруму кончуг куду, чамдык коммунистер, комсомолчулардан эгелээш тудуг бригадазының чүгле санында киржип турар боордан аңгыда, херек кырында ажылдавайн турарлар дыка хөй.

Ам дарый шиитпирлиг хемчег албас болза, бо колхоз 1952 чылдың тудуг планын база күүсетпес болгаш тудуг суурну сайзырадып, колхозчуларны сууржулгаже шилчидер деп боттарының мурнунда улуг сорулганы боттандырбайн баары чайлаш чок.

Район организациялары, ыланғыя районнуң көдээ болгаш колхоз тудуунуң килдизи Жданов аттыг колхозтуң тудуунуң ажылынче улуг кичээнгейни салыры негетинип турар.

О. КЕНДЕН.

ГЕРМАН УЛУС ЧАҢГЫС ТАЛАЛЫГ КЕРЭЭГЕ УДУРЛАНЫП ТУРАР

АҚШ-тың, Францияның, Англияның чазактары-биле Аденауэрниң өжээргек бөлүүнүң аразында чардынган Боннуң чаңгыс талалыг керээзинге удур бүгү Германияда калбарып үнген удурланыышкын улам-на өскүп турар. Чурттун чөөн болгаш барыын-даа талазында улустуң калбак массалары тайбың дээш, Германияны катыштырары дээш агрессчи бонн сүлчээзинге удур демиселге катыжып турар. Ол керээге удурланырын илереткен ажыл соксадыышкыннары болгаш чыскаалдар Барыын Германияның бүгү-ле черлеринде болуп турар. Соңгу Рейн-Вестфалының чериниң ажылчы чоннары, Гамбургтуң докерлери, Рурнуң дагжылары болгаш металлургтары, Гонневерниң, Бременнин, Карлсруэниң, Филефельдиң болгаш оон-даа өске он-он хоорайларның ажылчыннары ажыл соксадыышкынын кылганнар.

Барыын Германияның профэвилелдериниң, аныяктарның, херээженнериниң болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары, общиналар чөвүлелдери, культураның, бүдүрүлгечи кижилериниң төлээлекчилери, политиктиг ажылдакчылар чаңгыс талалыг шериг керээзинге удурланып турарлар. Ол бужарталдыг документини боттандырарынга удур бадылаарын олар Бонн парламентизиниң депутаттарындан негеп турарлар. Барыын Германияда тургускан «немецтерниң бот-боттарының аразынга харылзаа болгаш шынчы тайбың керээзи дээш конгрезин» база «Европага тайбынны камгалаарының ниитилелинин» Франкфурт конгрези, Барыын Германияның сураглыг юристери, политиктиг болгаш хөй-ниитичи алдарлыг ажылдакчылар, ооң иштинде шаандакы рейхсканцлер Вирт-даа шак ындыг кыйгырыгны үндүргеннер.

Рурда үлетпүр талазы-биле төп чер Гладбектиң чурттакчылары боттарының хүлээп алган резолюциязынга мынча деп медеглээннер: «Германияның бо чылын тайбың керээзин чарган турарының болгаш бистиң амыдыралывыска болгаш бистиң чаш уругларывыстың амыдыралынга халдаашкын болуп турар «ниити керээни» дүжүреринiң дугайында сагыш салырын федеральдиг парламентиде боттарывыстың төлээлеривистен негеп тур бис».

АҚШ-тың, Англияның, Франциянның чазактары-биле Боннуң өжээргектериниң аразынга чаңгыс талалыг шериг керээзин чарган чорук бүгү немец улусту хөделдирипкен. Миллион-миллион немецтер боттарының Төрээн чуртунуң салым-чолу дээш дүвүреп турар апарган. Чуртувустуң кырында өлүмнүг айыыл диргелген, ону бүгү немец улустуң ниити күжениишкини-биле чайладып болур дээрзин олар тодаргайы-биле көрүп турарлар.

Чаңгыс талалыг шериг керээзиниң сорулгазы болза, Барыын Германияны америк империалистерниң тепкижинче, а миллион-миллион немецтерни америк агрессорларның хөлезиленикчилеринче хуулдурары болур дээрзин немец улустуң калбак кезектери улам-на ханызы-биле медереп билип турар.

Боннуң чаңгыс талалыг керээзи Барыын Германияның чурттакчы чонунга Германияның башкаланчак чоруун быжыглаар, шериг эжелелин, эрге-медел чок чорукту узамдыктырарын, фашистиг полицейжи корум-чурумну, ажыл чок чорукту болгаш аш-чутту катап тургузарын, дайынны болгаш ам база бир чаа кара-айыылды белеткээрин бээр. Боннуң өжээргектериниң агрессчи атлантика бөлүглениишкининиң баштыңнары-биле сүлчээлежиишкинин немец улус национал сатыныкчы чоруктуң үүлгедиишкини кылдыр көрүп турар. Бодунуң Төрээн чуртунуң салым-чолун, ооң хамаарышпас болгаш чаңгыс-аай чоруун шиитпирлээрин күзээр немец кижи бүрүзү бужар-баык чорукту аңаа-ла көрүп олурар аргажок болуп турар.

Фашизмниң болгаш дайынның кара-айыылын боттарының караабиле көрген немец улустуң хөй нуруузу америк агрессорларның немец өжээргектер-биле кылган кем-буруулуг чоруун, ужур-дүрүм чок аажылаашкынын буруу шаап көрүп турар. Барыын Германияның ажылчы чоннары Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары-биле кады боннуң чаңгыс талалыг керээзинге удур бүгү улустуң санал-оналын алырын эрттирер дугайында «немецтериниң бот-боттарының аразынга билчир чоруун тургузарының талазы-биле катыжыышкынның» кыйгырыын үүлдүргзүнүн хүлээп ап турар.

Герман айтырыын тайбынның болгаш герман улустуң национал чүткүлүнүң эрге-ажыктарын камгалаар кылдыр, шынчы ёзу-биле шиитпирлээри дээш герман улустуң демократтыг күштери демисежип турар. Германияның ниити чазаа-биле тайбың керээзин дүргени-биле чарар дугайында Совет чазактың саналын ёзулуг немец патриоттар деткип турарлар. Чүгле ындыг орук-биле чорааш, герман айтырыын шынчы ёзу-биле шиитпирлээрин, тайбынга ынакшылдыг улустарның дең эргелиг өг-бүлезинге герман улустуң киреринi чедип ап болур.

Бодунуң тайбың күзээн туруштуг политиказынга шынчы Совет Эвилели болза, Германия-биле тайбын керээзиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү-биле дөрт күрүнелерниң конференциязын чыылдырар дугайында санал кылган. Тайбынның бүгү-ле талалакчылары, Германияның чуттакчыларының эң-не калбак кезектери Совет Эвилелиниң саналынга изии-биле, чаңгыс эп-сеткилдиг ужурашканнар.

Бүгү-ле немец патриоттарның күзел- соруун илеретпишаан, Герман Демократтыг Республиканың демократтыг бөлүүнүң медеглээни болза:

«Немец улус болза, империалистерниң дайынзырак планнарынга хаара туттурган турарын күзевейн турар. Тайбың дээрге, эң-не дээди чаагай сорулга болур болганда, немец улустуң ол дээш демисежири улуг сорулга болур ужурлуг. Герман айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээриниң оруу бар. Барыын чүктүн үш күрүнелеринге 1952 чылдың апрель 9-та болгаш май 24 те чоруткан бодунуң ноталарынга Совет Эвилели ол орукту тодаргайыбиле айыткан. Немец улустуң национал эрге-ажыктарынга долузубиле дүгжүп турар болгаш делегейниң бүгү-ле тайбынга ынакшылдыг улустарынга чаа улуг идегелди берип турар үндезинни Совет Эвилели Германия-биле тайбың керээзиниң төлевилелинге салган. Дөрт улуг күрүнелерниң озалдадыышкын чок чугаалажыышкынын кылгаш, герман айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээриниң дугайында дугуржуп алырын Совет Эвилели сүмелеп турар. Ооң бүгү-делегей эргелеринге үндезилээш бодунуң национал эрге-ажыктарын боттуу-биле камгалап шыдаарының аргаларын немец улуска бодунуң улуг инициативазы-биле болгаш бодунуң саналы-биле берип турары дээш Совет чазакка бистер өөрүп четирип турар бис».

Чаңгыс талалыг керээге удур, тайбың керээзин дүрген чарары дээш улустуң Барыын Германияда улам-на өөскүп калбарып турар шимчээшкини болза, Аденауэрниң чалча чазаа улустан кайы хире хооруугул, ооң сатыныкчы, антинационалдыг политиказы герман улустуң хөй нуруузунга кайы хире таарышпайн, өжээргек болуп турарыл дээрзин көргүзүп турар-дыр. Ол хамаан чок боннуң чагырыкчы бөлүктериниң аразында безин дүвүрээзинниг дадагалзаашкыннар туруп турар апарган.

Германия-биле тайбың керээзи дээш, боннуң чаңгыс талалыг керээзинге удур улустуң калбак шимчээшкини герман улустуң чаңгыс-аай болуп, катыжарынче чүткүп турарын тодаргайы-биле херечилеп турар. Империалистерниң Германияны башкаландырарының болгаш аңгылаарының политиказынга үндезилээн авантюрист чоруунуң бойлап, буураанын база көргүзүп турар.

Чаңгыс талалыг шериг керээзинге удур шимчээшкинниң көдүрлүп үнген чоруу болза, амгы үеде улустуң эң-не калбак кезээн хаара тудуп турар тайбың дээш демиселге, немец улустуң ол дээш демиселинге чаа үени көргүзүп турар.

Чаңгыс-аай чорук дээш, герман айтырыын шынчы, тайбың ёзу-биле шиитпирлээри дээш немец улустуң демиселинге тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле улустар, бурунгаар дспшилгелиг кижи төрелгетен шуптузу изиибиле сагыш-сеткилин кадып турар.

Фашистиг эрге-чагыргадан герман улустуң хосталганының чеди чыл болган оюн таварыштыр эш И. В. Сталин Герман Демократтыг Республиканың премьер-министри Отто Гротевольга чоруткан харыы телеграммазынга мынча деп бижээн:

«Чаңгыс эптиг, хамаарышпас, демократтыг болгаш тайбынга ынакшылдыг Германия дээш, Германияның бүгү-делегейге тайбының эргежыктарынга—тайбың керээзин чарары база Германиядан ээлеп чагырар шериглерни үндүрерин дүргедедири дээш демиселге герман улус болгаш Герман Демократтыг Республиканың чазаа чедиишкиннерлиг болурун күзедим».

Герман милитаризмни болгаш фашизмни катап тургузуп турарыбиле Европада тайбынга айыылдыг чорукту тургузуп турар боннуң агрессчи керээзин совет улус, тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле улустар буруу-шаап көрүп турар. Боннга агрессчи керээни чарганынга Европа чурттарының ажылчы чоннары боттарының хуралдарынга болгаш митингилеринге, чагааларынга болгаш телеграммаларынга удурланып турарын илередип турарлар. Барыын Германияны ремилитаризастап турарынга удур шимчээшкин Францияда болгаш Италияда массалыг хевирже кирип турар. Барыын Германияны ремилитаризастаарынга удур Бүгү-польшаның конференциязы Германия биле тайбың керээзин чарарын польша улустуң мурнундан негээн. Герман айтырыын шиитпирлээриниң талазы-биле чоокта чаа Данияга болуп эрткен бүгү-делегей конференциязы Барыын Германияны ремилитаризастап турарынга болгаш боннуң чаңгыс талалыг керээзинге шиитпирлии-биле удурланып турарын илереткен.

Боннуң чаңгыс талалыг керээзинге удур, тайбың керээзи дээш, чаңгыс-аай хамаарышпас, демократтыг болгаш тайбынга ынакшылдыг Германия дээш немец улустуң мурнакчы күштериниң шынныг демиселин бүгү-делегейниң оларга сагыш-сеткил катыжыышкыны сорук киирип турар.

(«Правданың» мурнуку үүлүнден).

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге херээженнериң киржилгези

Өвүр районнуң партия организациязы ажылчы херээженнериң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Хөй-ниитиниң ажылында болгаш колхоз бүдүрүлгезинде актывчи херээженнериң болгаш мурнакчыларның хүрээлени калбарып, районнуң мурнунда салдынган ажыл-агый политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге улуг күш болуп турарлар.

Колхозчу тургузуг ажылчы херээженнериң көстүп көрбээн күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн хайныктырып үндүрген. Ол дугайын ажылчы херээженнериң ортузундан район Соведениң депутаттарында 7 кижи, суму Советтериниң депутаттарында 12 кижи ажылдап турары, база районнуң янзы-бүрү албан черлеринде 97 кижи ажылдап турары, эң ылаңгыя колхоз бүдүрүлгезинге херээженнериң идепкейлиг киржилгези тодаргай чугаалап турар. 1—2 чыл мурнунда өг ажылындан дашкаар кандыг-даа ажыл кылбайн чораан дыка хөй херээженнер ам колхозтарда ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларына идепкейлиг киржип, эр кижилер-биле бир дөмей ажылдап турар апарган. «Торгалыг» колхозта кадарчы Севильбаа — төрээн 185 хой, өшкүнүң 185 анай, хураганнарын, Ыпыл — төрээн 63 хой, өшкүзүнден 66 анай, хураганнарны бүрүн камгалап алган. Мал ажылында ажылдап турар херээженнерден ындыг мурнакчылар «Совет Тыванның беш чыл ою» колхозта кадарчылар Севильбаа, Чанчыкпаа, Даспаакай, «Кызыл тук» колхозта Сереңмаа, Дарбут олар болуп турар. Тудуг ажылынга киржип турар херээженнерден «Кызыл тук» колхозта тудуг ыяжы чонуп турар Доржу, Кун олар үлүг нормазын үргүлчү 110—120 хуу чедир күүседип келгеннер. «Совет Тыванның беш чыл ою» колхозта Норжунмаа, Чолдай, «Торгалыг» колхозта Сүктер, Күрүмаа ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Бо чылдың часкы хову ажылдарынга херээженнерни бүрүн киириштирери-биле «Совет Тыванның беш чыл ою», «Торгалыг», «Кызыл тук» колхозтарның баштаар черлери уруглар яслилерин тургузуп, күш-ажылга херээженнериң киржилгезинге таарымчалыг байдалды тургускан. Часкы хову ажылының үезинде «Кызыл тук» колхозка 68 херээженнер буга казар, тараа тарыыр илииртээр, суггарар ажылдарга киржип, элээн ажылдарны кылганнар. Оларның иштинде Мангыр, Чыпсың болгаш өскелер-даа эки ажылданнар. «Торгалыг» колхозта херээженнер Дөртечдей, Севекпит, «Коммунизмче орук» колхозта Акпан, Эрем хову ажылдарынга доктаамал ажылдап келгеннер.

Хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарларның болгаш онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг ажылдап турарларның саны база өзүп турар. Хандагайты чеди чыл школазының башкылары О. Тамбыл, Долгова өөреникчилерни быжыг билиглер-биле чепсеглээринин болгаш оларның коммунистиг кижизидилгезинин херээнге боттарының бүгү күжүн берип, аныяк башкыларга үргүлчү методуг сүмелер-биле дузалап келгеннер. Хандагайты чеди чыл школазының болгаш «Совет Тыванның беш чыл ою» колхозка херээженнериң шефтээшкини үргүлчү чоруп келген. Олар школачыларның идик-хевин чуп берип, класстарны, интерна ттарны чугайлап берип турганнар.

Районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге херээжен чоннуң идепкейин уламна деткип дузалаар талазы-биле чамдык партия эге организацияларының, суму Советтериниң болгаш колхоз баштаар черлериниң ажылында улуг четпестер барын база демдеглевес аргажок. «Кызыл тук» колхозта эге организация секретари Бузур-оол, «Коммунизмче орук» колхозта эге организация секретари Дамдын, «Совет Тыванның беш чыл ою» колхозта эге организация секретари Ажы олар херээженнер төвүлелдериниң ажылынга практиктиг дузаны эвээш көргүзүп турарлар. Херээжен чоннуң ортузунда лекцияларны, беседаларны, солун номчулгаларын эвээш чорудуп келген.

ВЛКСМ райкому аныяк херээженнер ортузунга политик-кижизидилге ажылын чорударынга багай дузалажып турар. «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш Шагжы колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерни калбаа-биле киириштиреринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербейн турар.

Херээженнер ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылдарны күштелдирип тургаш, оларны районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринче улам-на идепкейлиг киириштирерин районнуң партия организацияларының чугула сорулгаларының бирээзинге салыр ужурлуг.

Я. СЕРЖИҢМАА,
ВКП(б) Өвүр райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизинин эргелекчизи.

Чукот Национал Округ. Анадыр районда Сталин аттыг колхозтуң колхозчулары культурлуг, шыырак чурттап турар. Эрткен чылын ниити колхозтуң олча-ажыы 1790 муң рубль болган. Оон ачызы-биле колхозчуларның чурталгазы улам-на чаагайжып турар.

Чурукта: иви мал ажылын кылып турар В. Этленунуң өг-бүлези чаа бажынче көжүп киргениниң соонда.

Чуруу **М. Шулеповтуу**. СЭТА-ның пресслишези.

Дилигжи кыстар

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми сумуда «Большевик» колхозтуң тайгада ыяш дилип турар звенозунда К. Дарда, М. Сыямбил деп ийи уруглар ажылдап турар. Олар 1952 чылдың апрельден эгелеп ыяш дилеринге дүрген мергежип, хүнде 80 метр манзы дилер тургаш, 90 метр чедир дилип, нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

А. ТАМБЫ-СЮРЮҢ.

Эки ажылдыг механик

Улуг-Хем районнуң бүгү-ле чурттакчылыг суурларын эргий кезип, кино көргүзүп чоруур 18 харлыг комсомолчу Василий Ножкин деп механик оол бар. Аныяк, билиглиг механикти көдээниң ажылчы чону эки билир. Оон ажыл стажы хөй эвес, дөрт-ле чыл ажылдап турар, ийи чыл хире дузалакчы механикке ажылдааш, шылгалданы тергиин эки тутканы-биле чаасканн ажылдаар эргени алган.

Василий Ножкин ийи ажылды деңге күүседип, ийи профессиялыг болуп турар: көжер кинонуң автомашиназын чолаачылавышаан, киномеханиктер чоруур. Ол чаңгыс черге эвээш шак иштинде хөй киносеансыларны кылып, кино-чуруктарның көргүзүүн четче болгаш бедик идеялыг деңнелге эрттирип турар. Эт-херектелди камныг болгаш билдилии-биле ажыглап чоруурунуң уламындан аппаратура үрелир, кино-чуруктар шала көргүстүнер таварылга Ножкинге кажан-даа турып көрбээн. Ножкин киносеансыларны эки тургузары-биле чергелештир, организастыг хемчеглерни база кады боттандырып, тус-тус чуруктарның ужур-утказын көрүкчү массага билдингири-биле тайылбырлап берип чоруур.

Ол аныяк механикке масса чон ынчангаш кончуг ынак, оон ажылынга болдунар шаа-биле дузалажырын оралдажырлар. Василий Ножкин каяа-ла келир болдур, опу чон өөрүшкүлүү-биле уткуп ап, «Күжүр эрни Васяны, удаткан чокла хап келир, эрес эр болдур ийин, ам бир кашты көргүзе кааптар дээндир!» — дижип, аажок-ла мактаан турарлар. Ындыг ак-сеткилдиг, шынчы бараан болукчузун чоннуң мактап турары-даа чөп.

Василий Ножкин бодунга хуваалдалдыг черлеринге кино көргүзүүн үзүктелдирбес, чоннуң культурлуг негелдезин чөп хандырар дээш, шагның кандыг-даа үезинде шаптараазынныг берге орук-чирикке торулбас, шынап-ла шиитпирлиг, кеьжээ ажылдакчы дээрзин ол шынзыктырып шыдаан. Районнуң Ийи-Тал сумузу орук аксы, ак черде дээрзи билдингир-ле харын, ындыг болза-даа ол район төвүнден 50 чыгам километр ырак. Аңаа айда 3 чедир кээп, ажылчы чонну кино көргүзүүнге бүрүнү-биле хаара тудар деп чүве ындыг-ла белен эвес.

Ынчаарга Василий Ножкин Ийи-Талдың Жданов аттыг көдээ ажылагый артелиниң суурунга чүгле июнь айда безин 3 удаа кээп, «Берлинниң дүшкени», «Райком секретари», «Александр Невский», «Зоя», «Тарзан» дээп чижектиг чечен кино-чуруктарны сумунуң, колхозтуң ажылчы чонунга, школачыларынга үш, дөрт хонуктарны улаштыр сонуургадып көргүскеш барган. Ам көрүкчүлер ооц ээлчеглиг келиишкинин манап турар.

Василий Ножкин ышкаш улузунуң мурнунга шак ынчаар ак-сеткилдии-биле бараан болуп, шалыпкын ажылдап турар кино ажылдакчыларының мурнакчы дуржулгазын областың бүгү-ле кино ажылдакчыларының ортузунга калбаа-биле нептеретсе чогуур.

В. АРАКЧАА.

Редакцияга чагаалар

Кино кажан көргүстүнерил

Өвүр районнуң бүгү девискээринге кино көргүзүүн чедиштир организастаар сорулга-биле ол районга көжер кинону тургузуп, ону тускай автомашина-биле хандырган. Оон сорулгазы чүгле район төвү — Хандагайтының чурттакчыларынга кино көргүзер эвес, харын хөй нургулуунда көдээниң чурттакчы чонунга чаа-чаа кино-чуруктарны чедиштир көргүзер ужурлуг.

Солчур, Саглы сумулары Хандагайты суурдан 60—80 километр ырак. Оларның чурттакчылары кино чуруктарны үзүктел чок көөрүн күзеп, район организацияларының мурнунга негелде, дилегни хөй удаа тургузуп келген. Көжер кино ол сумуларның девискээринге часкаар кыжын чаңгыс-ла катап четкен. Ынчаарда оон бодунга элээн каш солун кино-чуруктар чораан болзадаа, киномеханиктер ажылга харыысалга чок болуп, аппаратураларны камчок эдилээнинден демги чуруктарның үүгле чаңгызын үзүктеп көргүскеш, «аппаратура ажылдавастаан-дыр, каш хонгаш кээп көргүзер бис» дээш дедир чаныпканнар.

Оон бээр ук сумуларга көжер кино чаңгыс-даа катап келбээн. Ажылчы чон кино-механиктерниң моорлап келирин күзеп, оларның кышкы-ла аазаашкынын амдыгаа чедир манавышаан. Кино көргүзүүнүн дугайында көрүкчүлерниң негелдезинге район организациялары сөөлгү үеде чаңгыс-ла мындыг харыы бээр апарган: «машина үрелген ужурунда кино силериң черге чедип шыдавас-тыр» — деп турар. Шынында машина үрелик эвес, а чолаачылаар эргелиг кижи тывылбайн, билир-даа, билбес-даа кижи бүрүзү хамаанчок чолаачылап, ужурдүрүм чок ёзу-биле эдилетиниң турганындан, милиция органнары ук машинаны хураап хоругдаан болуп турар.

Бир эвес ажылчы чоннуң культурлуг негелдезин хандырар деп бодаан болза, ыяавыла машина дижип олурбайн, аът, транспортун организастап туруп, кино көргүзүүн базала чедиишкинниг чорудуп болур турган. Кино-механиктер ажылды ынчаар организастаарындан шүүтүзүнгеш, анаа-ла кулак кыскаш олурруп турар, а районнуң удуртур органнары оларга негелде тургуспайн келгени билдингир.

Мынчангаш үстүнде сумуларның ажылчы чону оларны кино көргүзүүбиле хандырар дугайында кино ажылдакчыларының, район организацияларының мурнунга боттарының чөптүг негелдезин большевик парлалганы дамчыштыр тургузар ужурга таварышкан.

К. ОЧУР-ООЛ.

Кызыл эмнелгезиниң рентген салбырында четпестер

Көдээниң ажылчы чону оларның кадык камгалалынга совет медицинаның улуг ужур-дузалыын ханызы-биле билип, эмнелгениң чогуур дузаламчызын алыр дээш хөй-хөйүбиле кээп турарлар. Олар үүгле аарааш эвес, харын кадыкшылдыг байдалын шинчидип тодаргайладыр дээш база кээп турар.

Ынчаарга совет эмнелгениң ажылдакчылары аңаа келип турар эмнедикчилерни манатпайн, ээлдээ-биле хүлээп ап, аарыгның төөгүзүн, кижиниң кадыкшылдыг байдалын ылап тодаргайлааш, таарымчалыг дүрген дузаламчыны көргүзер ужурлуг. Совет кадык камгалалының ол негелдезин Кызыл эмнелгезиниң рентген-салбыры шуут-ла хажыдып турар. Аңаа шинчидип эмнедири-биле областың ырак булуннарындан улгдаа, биче-даа аарыг кижилер чедип кээп, ында эмчилериң харыысалга чок, бюрократсыг чоруунуң уламындан олар 10—15 хонуктар чедир манаар ужурга таваржып турар.

Чижээ, Тес-Хемден келген херээжен Өлзей, Улуг-Хемден — Дагба-Сүрүн, Чаа-Хөлден—Шогжал, Каа-Хемден—Сандый оларның-биле кады бис таптыг-ла чартык ай, бо чылдың май 30-ден июнь 15-ке чедир манап келгеш, арай боорда шинччилге эрттивис. Үстүнде эштериң чамдыызы шынап-ла аары-биле ааразн кижилер турган. Баштайгы үеде бис «областың төп эмнелгези амыр чүве ыйнаан, манатпайн дораан-на шинчий кааптар» кылдыр бодап турган бис. Бистиң ол идегеливис хей болган.

Бир эвес рентген салбырының эмчизи, оон дузалакчылары аңаа келген кижилер-биле тус-тузунда чугаалажып, кайын келгенин, чүзү аарып турарын айтырып, ырак чурттуг көдээ чонну дүрген хүлээп алырынче сагыш салган чүве болза, үстүнде эштер ынча үр манавас турганы тодаргай. Салбырның ажылдакчылары ындыг сагыш-човангыр, ээлдек байдалын көдээниң чурттакчыларынга көргүзер хамаанчок, оларның орус дыл билбезин ажыглап алгаш, хоорай чурттуг, дыл билир таныш-көрүжүн хамыкты мурнай хүлээп алырын болдуруп келгеннер.

Мындыг таварылга чүгле ол эвес, харын моон мурнундан бээр хөй удаа тургулаанын аңаа кээп турган көдээниң чону билир боор. Оон ужурундан ырак черлерден келген чамдык кижилер манап чадааш, акшахөреңгизи төнүп, эмнелгениң шинчилгезин эртпейн, дузаламчы албайн, анаа-ла чанып турганы чадакчок. Ол дээрге окта шын эвес болгаш бистиң совет медицинаның сорулгазынга таарышпас үүлгедиг болуру чугаажок.

С. МИЖИТ-ДОРЖУ.

Алдарлыг орус далайжы

(П. С. Нахимовтуң төрүүнгениниң бээр 150 чыл болганынга)

Бо хүн бистиң чуртувус орустуң национал шериг-далай уран-аргазының үндезилекчилериниң бирээзи алдарлыг далайжы-чаартыкчы Павел Степанович Нахимовтуң төрүүнге-ле 150 чыл болган хүнүн демдеглеп турар. Адмирал Нахимов бодунуң үезиниң мурнакчы, депшилгелиг ажылдакчызы болбушаан, шериг-далай флодун сайзырадырынга, быжыглаарынга, далай кадрларын кижизидеринге хөй-хөй күш-ажылын, чүткүлүн болгаш талантызын кылып киирген. Ада-чурттуң дайзыннарын ашкан бодунуң шылгарангай тиилелгези-биле орустуң далайжы алдарының номунга чыруклыанчак арыннарны ол киир бижитирген.

Адмирал Нахимов депшилгелиг далайжылар — адмиралдар Ушаков, Сенявин, Лазарев, Корнилов, Бутаков, Макаров суглар ышкаш бодунуң чуртунуң чалбыыштыг патриотчузу чораан. Нахимов бодунуң чонунга ак-сеткилдиг бараан болуп, Төрээн чуртунга изин-биле ынакшып, орус солдаттың болгаш далайжының бедик моральдыг дайынчы шынарларын кайгамчык билип чораан. Орус нацияның шылгарангай төлээлекчизи адмирал П. С. Нахимовтун ады совет кижилерге үнелиг болгаш чоок.

П. С. Нахимов 1802 чылдың июль 5-те Волочек суурга (Смоленск областа амгы Нахимов суурга) төрүүнген. Ол он харлыг бичии оол турда, 1812 чылдың ада-чурт дайыны тиилелгелиг доозулган. Бистиң күрүне девискээризисче халдаан Наполеоннуң ак-шериинге удур дайынга бодунуң Төрээн чуртун хөрээ-биле камгалап кирипкен орус улустуң бот-медерээшкинин бедик көдүргген. Орус чепсектиң алдарлыг тиилелгелери аныяк салгакчыларга улуг салдарны чедирген. Аныяктар билиглерже, эртемче, шериг албанынче хандыкшаан. Шериг кижи болурун Нахимов база шиитпирлеп алган. 1815 чылда Нахимов Далайның ортумак өөредилге черинге киргеш, үш чыл болгаш мичман деп аты ап, ону чедиишкинниг дооскан.

Нахимов Далай өөредилгезинге өөренип турарының үезинде Бестужевтериниң өг-бүлези-биле найыралдашкан, сөөлзүредир Михаил биле Николай Бестужев акылыктылар декабристер болганнар. Россияга крепостниктиг дарлалга удур ажыы-биле кирипкен, депшилгелиг аныяк офицерлер-биле ол найырал Нахимовтуң үзел-бодалдарының хевирлетинеринге улуг салдарны чедирген. Декабристериниң келир үедеги турахалыышкынының киржикчилери-биле найыралын Нахимов өөредилге черин дооскаш-даа үспээн. Оларның-биле кады корабльдерге эжиндирип, флотту демократчыдарының дугайында, далайжыларны өөредириниң системазын экижиндериниң, болбаазырадырының, оларның иштинден Ада-чурттуң медерелдиг камгалакчыларын кижизиндериниң эргежок чугулазының дугайында оларның мурнакчы үзел-бодалдарын үлежип чораан. Нахимов бодунуң оон ынайгы бүгү ажыл-чорудулгазын ол мурнакчы үзел-бодалдарны амыдыралга боттандырарынче угландырган.

Нахимов далайжы өөредилгени шериг-далай херээниң ёзулуг чаартыкчызы — орустуң шылгарангай далайчызы М. П. Лазаревтен алган. «Лазаревчи школаны» орустуң өскедаа хөй-хөй талантылыг далайжылары эрткен. Оларның иштинде Корнилов, Истомин, Бутаков база бар.

1822 чылда Нахимов, Лазаревтиң командылааны «Крейсериниң» командызынга делегейни дескиндир далайлап аян-чорукче ээлчег офицери болуп чорувуткан. «Крейсер» Балтий далайдан Атлантик океанче, Африканы, Австралияны долгандыр Индий болгаш Оожум океаннарны таварты Алясканың эриктеринче эрттип чоруткан. Орус аян-чорукчулар мурнуу чүкче киривиткеш, Мурнуу Американы долганып, Атлантика океанны таварты база дагын эрткеш оон соонда Кронштадтка ээп келган. Улуг бергелер-биле холбашкан ол харыысалгалыг аян-чоруктуң үезинде Нахимов далайжы бүрүзүнге эргежок чугула эрткен оруктуң байдалын өөренириниң байлак дуржулгазын чедип алган.

Ол гидрогафиктиг болгаш гидрологиктиг ажылдарга онза хандыкшып чораан. Дуржулгалыг, мурнакчы далайжы Лазаревтен Нахимов чагыртырганнарны кижизидериниң, өөредириниң системазын, бөдүүн кижилер болур орус далайжыларның талантызынга болгаш мергежилинге оон изиг бүзүрелдиин бодунга шиңгээдип алган. «Крейсериниң» командызының үш чылдың аян-чоруу Нахимовтуң билиин калбартып, оон теориялыг билиин болгаш практиктиг дуржулгазын быжыглаан. Походка океанография талазы-биле албанын тергиин эки эрттирип, улуг ажылды күүседкени дээш Лазаревтиң киргенин ёзугаар аныяк далайжы хуусаа бетинде лейтенант деп атты алган.

Делегейни дескиндир далайлап, аян-чорук доозулганының соонда Лазаревти «Азов» деп дайынчы корабльдиң командириниге томуйлааш, Нахимовту база ынаар шилчиткен. 1827 чылда ол корабльге Нахимов турктерге удур Наваринге болган алдарлыг тулчуушкунга киришкен. Тулчуушкун үезинде «Азовтуң» бүгү составы херекти ханы билип, дидим, эптиг дайылдажып, улуг шыдажылганы болгаш эрес чорукту көргүскен Гардемарин Истомин онза шылгараан. Эрес-маадырлыг чорукту илередип, херекти тергиин эки билгени дээш Нахимовту орден-биле шаннап, капитан-лейтенантыже шилчиткен.

1828 чылдан эгелээш 1845 чылга чедир үениң дургузунда Чер ортузу, Балтий болгаш Кара далайларга соксаал чок эжиндирилгелерге тургаш, Нахимов дуржулгазын сайзырадып болбаазыратпышаан, «Наварин» деп корветке, «Паллада» деп фрегатка, «Силистрия» деп дайынчы корабльге командылакчы болуп турган. Оон корабльдери бүгү бот составының дайынчы эки өөредилгелиин-биле, үлегерлиг сагылга-чурумнуу-биле, экипажының үлегерлиг башкарылгазы-биле болгаш онза найыралдыы-биле кезээде ылгалып турган. Нахимов далайжыларны кижизидеринче онза кичээнгейни салып, оларның билиин бедидип, бодунуң кораблинге ынакшылды оларга сиңниктирип, Төрээн чурттуң мурнунга хүлээлгениң улуг сагыш-бодалын оларга калбартып турган.

Ол офицерлерге күштүг турасорукту, бот шыдажылганы, дайынчы байдалда дүрген башкартынарының аргазын, тургустунган байдалды шын үнелээрин, улуг начальниктиң дужаалын дүрген күүседирин, дужаал кандыг-бир чылдагаан-биле келбээн азы саадаан таварылгада боду шиитпир үндүрерин, нептередирин оралдажып чораан. Бодунуң кораблин, оон техниказын болгаш тактиктиг шынарларын болбаазырангай билирин, база дайынның кораблинин дайынчы шынарларын шын болгаш дүрген үнелеп билирин офицер бүзүредип негеп чораан.

Нахимов матросларга изиг ынакшып, оларның аар-берге күш-ажылын бедик үнелеп чорган. Далайжы болза, флоттуң кол хөделир күжү. Офицер болза, далайжы массаны боттандырылгаже башкарар углакчы күш болур деп ол чугаалаан.

Нахимовтуң полководчу талантызы Крым дайынынын үезинде онза калбарган. Крым дайыны болза, улуг капиталистиг чурттарның — бир талазында Англия болгаш Францияның, өске талазында царлыг Россияның аразынга чоокку чөөн-чүкке чөрүлдээлериниң чидигленгениниң түүнели болган Англияның болгаш Францияның чагырыкчы бөлүктери дайынны чоруткаш, Россияны сулрадырын, оортан Кавказы, Крымны, Бессарабияны, Финляндияны, Балтий кыдыгларын хуваап алырын, ону Кара далайдан кызыр үндүрерин, Оожум океанның оруска хамаарышкан эриктеринге биижыгланып алырын, оон-биле бистиң чуртуустуң экономнуг хөгжүлдезин саадырын оралдажып турган. Британ империязының болгаш Франциянын чагырыкчы бөлүктери Россиядан Кара далайның эриктерин, Крымны, Кавказты хуваап алырын бодап, база агрессчи сорулганы салып турган Турциянын чазаанга улуг базыышкынны таварыштырып турган.

Англи-француз чагырыкчы бөлүктерге күткүтүргеи Турциянын чазаа Шамильдиң националистиг бөлүүн идепкейлиг деткип турган. Шамильге ок-чемзекти, аъш-чемни чедирип эккеп турган англи болгаш турция корабльдерге удур доктаамал демиселди чорудар чорук Кара далай флодунга таваржып турган. Дайзынның корабльдеринге удур походтарга флоттуң бот составы М. П. Лазаревтиң, П. С. Нахимовтуң В. А. Корниловтуң удуртулгазы-биле бодунуң дайынчы билиин сайзырадып, кургаг чер шериглери-биле дем кадып хөделириниге өөренип алган.

1853 чылдың сентябрьде Нахимовтуң эскадразы артиллериялыг чүүктүг, аъш-чемниг 16 муң кижилиг дивизияны Севастопольдан Кавказ эринче кежир октаарын чайынналчак боттандырган. Шериглерни дажыглаары далай шуурганының үезинде кыска хуусаада чорутунган болгаш Кавказ талазынга дараазындагы дайынчы чорудулгаларга улуг ужур-дузалыг болган.

1853 чылдың октябрьде Англияның, Франциянын идепкейлиг деткимчези-биле Турция Россияга удур дайынны чарлап, Кавказка, Кара далайга дайын чорудулгазын эгелээн. Ол үеде Нахимовтуң эскадразы Анатолий эриктеринге чоруп, дайзынның эң чугула далай оруктарынга хөделип, оон-биле Кавказка орус армияга удур дайзынның шериглериниң мөөннежилгезин шаптыктап, Турцияның флодунуң хөделиишкинин чыыра тудувуткан.

(*Уланчызы 4-кү арында*)

Жак Дюкло хосталган

ПАРИЖ. Франс пресс агентилелдиң медеглеп турарын ёзугаар алырга, Парижтиң апелляционнуг судунуң истелге палатазы Жак Дюклону хостаарының дугайында шиитпирни үндүрген.

ПАРИЖ. Июль 1-де, кежээкиниң 8 шакта Жак Дюклону «Санте» деп аттыг кара-бажыңдан хостап үндүрген деп Франс пресс агентилел медеглеп турар.

(СЭТА).

Герман-совет найыралдың ниитилелиниң беш чыл болганын таварыштыр Вильгельм Пиктиң болгаш Отто Гротевольдуң телеграммалары

БЕРЛИН. Герман-совет найыралдың ниитилелиниң үндезилетинген хүнүнден бээр июнь 30-де беш чыл болганын таварыштыр Германдемократтыг Республиканың президентизи Вильгельм Пик мооң адаанда байырлыг телеграмманы ол ниитилелдиң даргазы Фридрих Эбертке чоруткан.

«Герман-совет найырал ниитилели болза, бистиң ада-чуртувустуң төөн болгаш барыын чүктеринде ийи миллион ажыг патриоттардан тургустунган күүш-шыдалдыг организация апарган. Ол болза, тайбың керээ дээш демисежип турарларның улуг күжү болу берген.

Немец улустуң социалистиг улуг Совет Эвилелиниң улустары-биле быжыг, узун, чарылбас найыралы болза, тайбынга ынакшылдыг демократтыг болгаш хамаарышпас Германияны тургузуп, камгалаарынга эң-не чугула магадылал болур болгаш Европада тайбынның быжыг сууру болуп турар. Ол чоруктун эң-не бүзүрелдиг болгаш тодаргай херечизи болза, немец улустуң эң дээре өөнүү улуг Сталинның инициативазы-биле Германия-биле тайбың керээзиниң дугайында Совет чазактың ак-сеткилдиг саналдарны үндүргени ол болуп турар.

Тайбынның болгаш улустар аразында найыралдың талазы-биле ол совет политикага барыын-чүктүң империалистиг күрүнелериниң агрессчи политиказы шуут удурланышкак болуп турар. Олар болза, шериг талазы-биле «ниити керээниң» дузазы-биле немец улусту кул ёзузу-биле хамаарылгалыг чорукче киирип, оларны чаа дайынның белеткелинге киириштирерин күзеп турарлар. Ол сорулга-биле олар амгы үеде шаандакызы ышкаш дайын пропагандазы болуп турар арын-нүүр чок антисоветтиг хоп-мегени чорудуп турар. Герман-совет найыралдың ниитилели болза, антисоветтиг хоп-мегеге удур бодунуң шиитпирлиг демисели-биле немец улуска болгаш бистиң ада-чуртувустуң келир үезинге үнелеп четинмес ачы-хавыяаны берип турар».

Ол ниитилелдиң ажыл-чорудулгалары болза, немец болгаш совет улустарның аразында эп-найыралдың харылзааларын быжыглаарынга деткимчени берип турар деп Герман Демократтыг Республиканың премьер-министри Отто Гротевольдуң Герман-совет найыралдың төп эргелелинче чоруткан байырлыг телеграммазында чугаалап турар. Ук телеграммада айтып турары болза: «Ол найыралдыг харылзаа чок турган болза, Герман Демократтыг Республиканың экономнуг-даа, культурлуг-даа көдүрлүүшкүү чедип алдынмас турган болгаш немец улустуң улуг национал сорулгалары — бистиң ада-чуртувустуң чаңгыс-аай чоруун катап тургузарының болгаш тайбың керээзин чарарының сорулгалары шиитпирлетинмес.

...Герман Демократтыг Республика бо хүн тайбынның, демократияның болгаш депшилгениң социалистиг Совет Эвилелинге удурткан лагеринде турар болганда Герман-совет найыралдың ниитилели болза, бо талазы-биле чугула рольду ойнап турар».

(СЭТА).

Тайбың камгалаарының канада конгрезиниң национал төвүлелиниң Сен-Лоранга чагаазы

ОТТАВА. «Канадиен трибюн» солуннуң медээлеп турары болза, премьер-министр Сен-Лоранга тайбың камгалалының канада конгрезиниң национал төвүлелиниң чагаазында Кореяда дайынны соксадыры дээш туржурунче чазакты кыйгырып турар. Чагаада чугаалап турары болза, дайынны соксадырынга моондактап турар туттурган шериглер дугайында айтырыгны, кандыг-даа шилилге чокка бүгү туттурган шериглерни солчурун көрүп турар Женева конвенциязы таарыштырар. Чагаада демдеглеп турары болза, Кореяга тайбыңчыдылганы чедип алырын Канаданың болгаш бүгү-делегейниң улустарының хөй кезии күзеп турар.

(СЭТА).

Данияда дайынга белеткел

КОПЕНГАГЕН. «Борлингске тиденде» деп солуннуң медээлеп турары болза, хамааты камгалалының айтырыының талазы-биле ажылдап турар иштики херектериниң министерствозунуң комиссиязы бодунуң ажылдап кылганы чоокку дөрт чылдарда тудуп тургузар шериг турар казармаларының, шериг училищелериниң, шериг складтарының болгаш гаражтарны тударының планының төлевилелин министерствога көөрүбиле киирген. Ол ажылды кылырынга 46,5 миллион кронну чарыгдаары шериг программазында көрдүнген.

Оон хараазы-биле провинцияда хоорайларның чуртталга бажыңнарының болгаш школаларның тудугларын тудары берге байдалда туруп турар.

Хамааты ажылдарның 50 хуузун кызырар дугайында чазактың шиитпири чуртталга бажыңнарын тудуп тургузарынга бергедээшкинни таварыштырып турар деп «Скиве фольксблад» солун айтып турар.

Солуннуң оон ынай айтып турары болза, чазактың айтыышкыны ёзугаар чамдык школаларның тудуушкунун, эң ылаңгыя Оденсе хоорайда школаның тудуушкунун сонгаарлаткан.

(СЭТА).

Ялуцзян хемде электри станциязын бомбалаанының дугайында Уильям Фостериниң чүүлү

НЬЮ-ЙОРК. «Дейли уоркер» солунда парлаан чүүлде АКШ-тың коммунистиг партиязының национал комитединиң даргазы Уильям Фостериниң бижип турары болза, июнь 23-те Ялуцзян хемде электри станциязынче америк самолёттарның халдаан чоруу «шериглериниң араатанзыг чоруунуң болгаш харыысалгажок чоруунуң тодаргай чижээ болур. Паньмыньчжонда тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкыннар бергедээшкинниг байдалда киргеп деп санаар чоруктун чылдагааны биле ол өлүмнүг халдаашкынны кылган. Ол араатанзыг халдаашкынны ындыг кошкак үндезиннерге чоруткаш, Кореяда дайынны чүгле катап эгелээринче, шыңгыы чидириглиг чорукче кирип турар эвес, харын делегейниң үш дугаар дайынынче эккеп болур болуушкунну калбартып турар».

Фостериниң оон ыңай уламчылап бижип турары болза, тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышканнарның ол бергедээшкинниг чоруу ол ындыг агаар халдаашкынын кылырын эргежок чугула кылганы ол бе деп тайбыңга ынакшылдыг кижилер айтырарлар. Хамаарышпас шугумнуң дугайында болгаш өске-даа чугула айтырыгларның талазы-биле дугуржулга колдуунда чедип алдынган деп айытпышаан, Фостериниң бижип турары болза, туттурган шериглер дугайында айтырыгны чөптүү-биле таарыштырар чорук «дайынны катаптаарынга бодааргa оон чугааажок эки болур ужурлуг. Чедип алдынган дугуржулганың үндезини ёзугаар дайын чорудуушкуннарын соксадыры чугула. Катышкан Нацияларның чепсектиг күштериниң удуртур черинде турар дайын кыпсыкчылары ол айыылдыг чорукту Кыдат-биле улуг дайынны кылырынче угландырыксап турар. Фостериниң бижип турары болза, Трумэниниң чазаа Кореяда тайбыңчыдылганы күзевейн турар. Ол дугайын чүгле сөөлгү чажыт агаар халдаашкыны илередип турар эвес, харын тайбыңчыдылга чугаалажыышкыннарының үезинде кылып турган соксаал чок агаар халдаашкыннары база херечилеп турар.

Фостериниң демдеглеп турары болза, бир эвес Катышкан Штаттар күзээн болза, чөптүг дугуржулганы шагда-ла чедип алыр йиик. Чугаалажыышкыннарның амгы үеде чедип алдынган чоруунуң чаңгыс чылдагааны болза, америк улустуң болгаш бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң тайбынче албадаашкынында болгаш негелдезинде болур. Фостериниң бижип турары болза, Уолл-стриттиң дайын кыпсыкчыларынга Кореяда дайын херектиг, бир эвес ол дайынны соксадыр болза, Катышкан Штаттарның болгаш капиталистиг делегейниң амгы үеде эндере чепсегленир чоруун болгаш шериг үлетпүрүнүң ээлеринге канчаар-даа аажок кончааны эккеп турар чоруктту шуут чок кылыр.

Милитаристер—дайын кыпсыкчылары шериг күчүзүн кандыг-даа үндезин чок чылдагаанга ажыглап турар болганда Ялуцзян хемче агаар халдаашкыны эн-не араатанзыг чорук болур деп Фостер бижип турар.

Төнчүзүнде Фостериниң бижип турары болза, ол агаар халдаашкыны болза, чаа дайынның кыжаныышкынының айыылдыын база катап көргүзүп турар. «Ол айыылдыг кыжаныышкынны билири болгаш Уолл-стритте улуг капиталдың монополистеринге аштырыышкынны таварыштырарының ажылчын аңгыга болгаш өске-даа тайбынга ынакшылдыг күштерге эң-не чугулазының дугайын ол чорук көргүзүп турар. Ынчангаш баштайгы базым кылдыр Кореяда тайбыңчыдылга дугуржулгазын доп-дораан чарарын америк улус негээр ужурлуг».

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустун армиязының Кол командылалының июнь 29-та медээлээни болза:

Эрткен хүннүң дургузунда барыын талакы районнарга бистиң шериглеривис дайзынның атакаларын доктаатпышаан, кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чоруткан.

Дайзын танкаларга болгаш ужарчүүлге деткиткеш, бистиң турештарывысче элээн каш катап атакалаан, ынчалза-даа, бистиң шериглеривис дайзынның бүгү атакаларын ойтур шапкан. Ол тулчуушкуннарга дайзын тулчуушкун шөлүнге 510 өлген сектерин катташ барганнар.

Багай агаар турза-даа, бистиң зениттиг кезектеривис болгаш адыгжы-аңчыларның отрядтары чурттакчыларлыг тыл районнарны бомбалаарынга болгаш боолаарынга киржип турган дайзынның 3 самолёдун аңдара аткан болгаш 5 самолёттту үрей аткан.

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалының июнь 30-де медээлеп турары болза, июнь 29-та Корея Улустуң армиязының катыжыышкыннары болгаш Кыдат улустуң эки-фронтуларга камгалалдың тулчуушкуннарын американгли интервентилер-биле болгаш лисынманчы шериглер-биле чорудуп, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралдарны таварыштырган.

Июнь 30-де Улустуң армиязының зениттиг кезектери болгаш дайзынның самолёттарын кедеп адар адыгжы-аңчылар Корей Улус-Демократтыг Республиканың тылда чурттакчылыг черлерин бомбалаарынга киржип турган дайзынның 5 самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Лейпцигте империалистерниң агентилерин судтааны

БЕРЛИН. «Нейес Дейчланд» солуннуң медээзин ёзугаар алырга, Барыын Берлиниң шпиончу-диверсиончу организациязының — «кижи дүрзүжок чорукка удур демиселдиң бөлүү» деп адаар организацияның даалгазы ёзугаар үреглекчи ажылды кылып турган разведчиктер—Альфредо Манны болгаш Ульрихо Циммни Лейпцигке судтаан. Оларга Герман Демократтыг Республиканың девискээринге янзы-бүрү диверсиялыг ажылды кылырын дааскан турган. Оон аңгыда олар америк разведка — Си-Ай-Синиң «кара таңзызын» долдурары-биле Герман Демократтыг Республиканың депшилгелиг хамаатыларының таңзызын бодунуң ээзинге дамчыдып бээр күзелдиг турганнар. Ийи херектеннер бодун буруулуг деп мининген.

Херектеннер Ман болгаш Цимм оларның кайызын-даа 8 чылда кара бижыңга хоругдаар кылдыр шииткен.

(СЭТА).

Индо-кыдатта америк шериг төлээзи боду өлүртүнген

НЬЮ-ЙОРК. Парлалганың медээлеп турары-биле алырга, Индо-Кыдатта америк шериг төлээзи бригада генералы Фрэнсис Бринг Пентагонга боду өлүртүнген. Бринг Сайгондан Вашингтонга франко-америк чугаалажыышкыннарга киржири-биле ийи неделя мурнунда чедип келген.

(СЭТА).

Тунисте кара-бажыңда хоругдатырганнар чем чивес чорукту чарлаан

ПАРИЖ. Медээлеп турары-биле алырга, июнь 25-те Тунисте хамааты кара-бажында хоругдаттырган ийи муң тунис патриоттарның тура-халыышкыны болган. «Юманите» солуннуң бижип турары болза, тура-халыышкынның болган чылдагааны болза, патриотчу ырыларны ырлап турган болгаш Туниска национал хамаарышпас чорукту тыпсырын негеп турган тунис херээженнерже кара-бажың хайгааракчыларының халдаашкыны болган. Хайгааракчылар херээженнерни эттеп соккулаан, оон иштиндеп үш херээжен балыгланган. Оларның араатанзыг болгаш күштеп турар чоруундан бодун камгалаары-биле кара-бажында хоругдатырганнар баррикада тургусканнар.

«Либерасьон» солуннуң демдеглеп турары болза, кара-бажыңның начальниги болза, хөделиишкинни базарының үезинде хайгааракчылар «эмин эрттир кадыг-шыңгыы» чоруун көргүскен деп мининген болгаш хоругдатырганнарга чамдык «чиигелдени» тыпсырын аазаан.

Кара-бажың начальнигиниң черинің кадыг-шыңгыы чоруунга удурланып, кара-бажыңнатырганнар чем чивес чорукту чарлаан.

«Либерасьон» солуннуң айтып турары болза, чүгле 800 кижи турар кара бажында ам бо үеде ийи мундан үш муң хире тунис патриоттарны хоругдаан туруп турар.

(СЭТА).

Кореяга тайбыңчыдылганы тургузарынга өжегээр моондактаашкын

ЛОНДОН. Ялуцзян хемде электри станцияларын америк агрессорларның бомбалаанының дугайында медеглелди Великобританияның коммунистиг партиязының политиктиг комитеди парлап үндүрген.

Ол медеглелде чугаалап турары: «Кажан бүгү чурттарның улустары Кореяга тайбыңчыдылганы идегелбиле манап турда Кореяда америк шериг эрге-чагыргаларның айтыышкынын ёзугаар Ялуцзян хемде турар электри станциязын араатанзыг ёзу-биле бомбалап, ынчаар халдаан чорук болза, Англияның болгаш бүгү-делегейниң-даа хөй-ниитизиниң кыленнээшкинин болдурган. Ыраккы Чөөн-чүкке тайбыңны тургузарынга моондактап, Кыдатче дайынны ханыладырын күзеп турар Катышкан Штаттарда шериг партиларының черлик, араатанзыг үүлгедиишкини ол ужудуушкун болган.

Америк шериг эрге-чагыргалары болза, бүдүн чылдың дургузунда тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкынны будулдуруп келген ужурундан ам тайбыңчыдылгадан ойталаарының сөөлгү чылдагааны оларда чок болган. Туттурган шериглериниң эрге-ажыктарын камгалаарынга сонуургалдыг бис дээрзиниң дугайында оларның мегечи медеглели болза, кажан оларның туттурган шериглерни араатанзыг болгаш каржы ёзу-биле аажылап турары бүгү-делегейге билдине берген-де боттарынга удур чорук болу берген». Америк эрге-чагыргаларның англи чазак-биле сүмелешпээнин чугаалаваска Ялуцзян хемде электри станциязын бомбалаар дээрзиниң дугайында шиитпириниң дугайын англи чазакка медеглевээн болуп турар деп ол медеглелде айтып турар.

Медеглелде чугаалап турары болза: «Американнарның ол араатанзыг үүлгедиишкининге бодунуң киленнеп, удурланып турарын бүгү англи улус илеретпишаан, ону чазактың болгаш парламентиниң бүгү кежигүннериниң кичээнгейинге чедирер ужурлуг.

Ялуцзян хемде тудугларже американнарның канчаар-даа халдаар чоруунга деткимче кылырындан англи чазак ойталазың дээш негелдеден салыңар! Кореяга тайбыңчыдылганы доп-дораан тургузарын негенер! Англи шериглерни доп-дораан дедир экелдирерин негенер! Кыдаттан холунар ырадыңар!».

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ОРУС ДАЛАЙЖЫ

(П. С. Нахимовтуң төрүтүнгенинден бээр 150 чыл болганына).

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Дайзынның флодунуң Константинопольдан Кара далайже үнүпкениниң медээзин алгаш, Нахимов ону истеп тыварын организастаан. Турцияның эскадразы Синоп мугулдуржугажынга турганын илерткеш, Нахимов баштай бүзээлээш, оон соонда ажык тулчуушкунга ону узуткаарын шиитпирлеп алган.

Командылакчы кораблинге көдүрүлген медээ сигналын ёзугаар, орус эскадра тулчуушкунга белеткенип, дайзынның флодунуң туруп турганы Синоп рейдизинче угландыр чорувуткан. Дайзынның эрик болгаш корабль артиллериязын чогуур дистанцияга чоокшулатпас дээш бооларын орус корабльдерже угландырып алгаш чорувуткан. Дайзыннар орустарны атакадан ойталааш, дедир ээрин албадаар бодап турганнар. Ынчалза-даа, Нахимовтуң эскадразы дүргени-биле дайзынга удур чоруткаш 150—180 кулаш хире хемчегге чоокшулап келгеш тулчуушкунга белеткенген. Бир-ле дугаарында командылакчының «Мария кадын» деп корабли от ажыткан, оон соон дарый бүгү эскадра от ажыткан. Нахимов дээрге Ушаков янзылыг хөделип турган. «Ауни-Аллах» деп турктарның командылакчы кораблинге согуушкунну чедирип, ону чыскаалдан үндүрүп, ынчангаш дайзынның эскадразын башкарылга чок болдурган.

Орус эскадра тулчуушкуннуң түннелинде Турцияның корабльдериниң 15-жин сугга дүжүрген болгаш өртендирген. Англи офицер Слэдтиң командылааны үгле чаңгыс «Таиф» деп пароход тулчуушкун үезинде буужары-биле дезип чоруткаш, өлүмден чайлаан. Орустар Турцияның судноларының үштүң ийи хуузун узуткаан болгаш тудуп алган. Турцияның эскадразының командылакчызы туттуруушкунга кирген.

Синоп тулчуушкуну адмирал П. С. Нахимовтуң идепкейлиг, шаап халдакчы тактиказының үлегер-чижээ болган болгаш Турцияныындан, Англияныындан орустуң шериг-далай уран- аргазының оранчок артык күштүүн көргүскен.

Россияга удур дайынга Турцияның флодун Англия үр чылдарның иштинде белеткээн. Турцияның далай штабынга корабильдерге, база армияга хөй санныг англи офицерлер турган. Олар инструкторлар, төвүлекчижигештер, корабльдер командирлери болуп турганнар. Синоп чанынга Турцияның флодун чылча-шапкан чорук Англияның чагырыкчы бөлүктеринге сербээдээшкинни болгаш дүвүрээзинни болдурган. Турцияның флодун англи офицер командылап турган-даа болза, ол орус флотка удур туржуп шыдаар аргазы чок болган деп, ынчаарда «Таймс» солун бижээн. «Кыска үениң иштинде шак ындыг туюлунга чедир хыдыышкын кажан-даа болбаан чүве болгай» деп ол солун миннип бижээн.

Кавказка орус шериглерге удур шаап-халдакчы чорудуушкуннарны эгелээрин бодап турган Англияның дайын планнарынга Синоп тиилелгези күштүг согуушкунну таварыштырган, Англия бодунуң ол сорулгазынга Турцияның флоттарын, армиязын база ол ышкаш Шамильдиң националистиг бөлүүн ажыглаарын кордап турган. Нахимов бодунуң чайыннанчак тиилелгези-биле интервентилерниң планнарын үскен.

Оон-биле чергелештир Синоп тиилелгези болза, Англия биле Франция дээрге, Россияга хамаарыштыр боттарының агрессчи планнарын үгле чаңгыс кошкак Турцияның дузазынга даянгаш, «өскениң холу-биле күүседип шыдавазын көргүскен. Кажан-даа ындыг болуп турары ышкаш, Турцияның «хоомайзынган камгалалынга» чагдынып алгаш, Англия биле Франция канчанганыл дээрге, Россияга удур дайын чорудулгаларын эгелээн. Олар боттарының шериг корабльдерин дайын чорудулгаларының кол району— үгле Кара далайже эвес, харын Дунайже, Балтий болгаш Ак далайларже, ол ышкаш Ыракы Чөөн-үүкте орустуң девискээринге хамааржып турар сугларже база чоруткан. Камчаткада Петропавловскийниң районунга чоруп турган англи-француз корабльдер Канаданың болгаш Американың порттарынга турумчуп турган. Мынчангаш Россияга удур дайынга АКШ боду-биле киришпээн-даа болза, Англияга болгаш Францияга дузалап турган.

1854 чылдың сентябрьде Англияның болгаш Францияның катышкан флоду Евпаториянның районунга 62 муң кижи армиялыг кээп дүжүртүнген. Альма хемге болган тулчуушкунга орус шериглер маадырлыг тулчуп, дайызынга шыңгыы чидириглерни таварыштырган.

Интервентилер шериг талазы-биле хөй катап артык күштүг болганы-биле Севастопольду хөме таварыышкын-биле эжелеп алыр дээш олче бурунгаарлап чоруткаш, ону бүзээлевиткен. Кара далай флодунуң кол баазазынга улуг айыыл диргелип келген. Крымга орус армияның кол командылакчызы турган арга-мергежил чок князь Меншиков Севастопольдуң камгалатынар аргазынга бүзүревейн, ону курган черден камгалаарының херээнге чүү-даа кылбаан. Англи-француз шериглерден хоорайны камгалаарының талазы-биле берге сорулганы В. А. Корнилов биле П. С. Нахимов күүсеткеннер. Корабльдерни шенекчигешке үнер черге сугже дүжүрүп киирип-териниң дугайында шиитпирни боттары кылгаш боттандырганнар. Дүжүртүнген боо-чепсекти болгаш экипажтарны хоорайның камгалалынче чоруткан. Севастопольдуң он бир айлар үргүлчүлээн маадырлыг камгалалы шак ынчаар эгелээн.

Вице-адмирал В. А. Корниловтуң өлгениниң соонда П. С. Нахимов камгалалдың сорук-киирикчизи болгаш организакчызы апарган. «Командирлер, офицерлер, командылар оларның тус бүрүзү маадырлыы-биле тулчур дээрзинге бүзүрелдиг мен» деп бодунуң дужаалынга Нахимов бижээн .Севастопольдуң камгалакчылары бодунуң ынак адмиралының идегелин бүзүреткеннер. Өлүмден кортпас, чалданыш чок чорук севастопольчуларга анаа-ла болуушкун болу берген.

Кара далай флодунуң кол баазазының маадырлыг камгалакчылары боттарының эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу-биле англи-француз интервентилериниң бүгү планнарын үзүп, К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң бадыткаанын ёзугаар алырга, Севастополь чанынга оларга **«баштайгы шыңгыы аштырыышкынны»** таварыштырган. Англи-французтар күш талазы-биле барык он катап артык тургаш, чедиишкин чедип ап шыдавааннар.

Хоорай камгалалының үргүлчүлелдиг айларының дургузунда Нахимов болза, Севастопольдуң быжыгланыышкынын хандырган эң чугула хемчеглериниң инициатору болган.

1855 чылдың июль 10-да (июнь 28-те) адмирал Нахимов аар балыглатыргаш, оон ийи хонганда-ла өлүп калган. Нахимовтуң өлгени Севастопольдуң бүгү камгалакчыларынга аар кажыдал болан. Ынчалза-даа, өлүм оларны божаннатпаан болгаш харын туюлунга чедир демисежириниң тура-соруун улам-на улуу-биле быжыглаан.

Севастопольдуң камгалалы дайынның бүгү чорудулгазынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан. Оон камгалакчылары адмирал Нахиховтуң удуртулгазы-биле дайзынның кол күштерин ара доктаадып, идепкейлиг тулчуушкуннарга оларның чилчиин үзүп, ынчангаш интервентилериниң шаап-халдакчы планнарын үскеннер. Балтий болгаш Ак далайларга, Оожум океанның эриктеринге англи-француз шериглериниң дайын чорудулгалары чедиишкин чок болган. «...Англия биле Франция катыжып алгаш безин, үгле чаңгыс Севастопольду ап адыр дээш бүдүн чыл иштинде чадажып казнын шериг болгаш шериг-далай уран-аргазының үгле чавыс деңнели-биле тайылбырлап болур» деп, В. И. Ленин айтып турган.

Орустуң национал шериг-далай уран-аргазының эң улуг төлээлекчилериниң бирээзи адмирал П. С. Нахимовтуң дугайында тураскаалды бистиң улузувус бедии-биле үнелеп чоруур. Совет чазак адмирал Нахимовка алдар болдуруп, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарынга шылгараан офицерлерни болгаш далайжыларны шаннаар турган орденни болгаш медальды доктаадып тургускан.

Совет далайжылар орус флоттуң алдарлыг дайынчы чаңчылдарын ыдыктыы-биле кадагалап, оларны улам-на көвүдедип турар.

Немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң дайынчы ажыл-чорудулгазын үнелевишаан, 1945 чылда И. В. Сталин «суг адаа-биле чоруур хемелериниң, суг кыры-биле чоруур корабльлериниң далайжылары, далай ужулукчулары, артиллеристер болгаш чадаг-шеригжилер орус флоттуң чүс-чүс чылдардагы чаңчылдарындан бүгү-ле үнелиг үүлдерни шиңгээдип ап, оларны улам сайзыраткан» деп бижээн.

Харыысалгалыг редактор
О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл ,Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң орлакчызының, партийжи амыдырал, культура амыдырал болгаш урач-үүл киллдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарьның, 4—98; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үдетүр болгаш транспорт, чагаа киллдистериниң—3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Б01364. Облкүүскомнуң типографиязы